

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Кристиан Русев Енчев, зав. секция „Онтология и епистемология“ в Институт по философия и социология към БАН

за дисертацията на Зорница Петрова Петрова за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Културология – Теория на религиите)

Дисертацията се състои от увод, пет глави, заключение и библиография. Изпълнени са изискванията за оформление и съответствие с автореферата към изследването, коректно са посочени и приносните моменти. В нея са представени корените и спецификите на четири религиозни явления: етнопаганизъм, Уика, сатанизъм и пастафарианство. (Защо се обръща внимание на точно тези четири движения? Това как е свързано с методологията, с какви цели и задачи на дисертацията?) В първа глава е очертана перспективата за проследяване на „поетапното усложняване на класификацията чрез въвеждането на категорията „култ“ и постепенния преход към по-либералната и нерамкирана концепция за „движение“, отразяваща аморфния и фрагментарен характер на феномените, включително като мисловни парадигми, а не непременно като ясно обособени групи“ (с. 12). Втора глава се спира на литовското движение Ромува като „контрахегемонно движение в опозиция на доминантната в страната римокатолическа църква“ (с. 14). Трета глава се занимава с вещерското изкуство на Уика, като теоретично се обляга на двама изследователи – Джеймс Фрейзър и Марсел Мос. (Тук обаче липсва ясна обосновка защо точно тези изследователи са избрани.) Четвърта глава се спира на окултиста Алистър Кроули и влиянието, което той оказва върху Антон ЛаВей, основател на американската Църква на Сатаната. Пета – последна – глава от дисертацията, е посветена на Църквата на Летящото Спагетено Чудовище. Тук основна роля играят шегата и иронията, като дисертантката коректно извежда прехода към сериозността, с която последователите му започват да играят на терена на борбата за признаване в правната сфера, като се стига до „облечена в религиозна реторика гражданска позиция“ (с. 15). Важна в методологично отношение е критиката на онзи подход в социологията на религията (друг е въпросът, че да бъде нарочен за „доминиращ“ този подход не е саморазбиращо се), опиращ до „проследими и измерими индикатори“, с оглед на това, че тази методология не е способна „да отрази течащите на други нива промени – например появата на нейерархизирани, аморфни общности, без строга организационна структура или формално членство, както и

наличието на самостоятелно практикуващи индивиди“ (с. 9). Добра находка е и това, че в пета глава е обърнато внимание върху концептуализирането на религията като сатира.

Проблемни полета:

1. Твърдението: „[м]акар че новите религиозни движения се ангажират със социални каузи и понякога действат в тесни връзки с движения за граждански права и свободи, те трябва да запазят нещо присъщо само на тях, което да ги отличи като собствено специфичен феномен“ (с. 4) изисква отговор на въпроса: Дали тук е уместно да се каже „трябва“? Въпросът е кои религиозни движения какво запазват и как то се съотнася със социалната им роля.
2. На с. 5 четем: „(...) детерминизмът е неавтентично битие, тъй като се опира на схващането за предопределеност на човешкото съществуване, без да поема отговорност за постъпките, като по този начин отхвърля принципа на свободата. Автентичността е нещо, което трябва да се постигне чрез действията, а не може да се предпише или консумира пасивно“. Дали обаче така стои въпросът за янсенистите и калвинистите? Ролята на действието точно в тази връзка е посочена от Вебер в „Протестантската етика и духът на капитализма“. Въпросът е какъв детерминизъм съществува в рамките на „новите религиозни движения“ и как точно се съотнася със структурата на действието при конкретно движение.
3. Твърдения като „(...) повторното омагьосване на света не изключва науката и разума, а ги съчетава с нова чувствителност, инкорпорира в ежедневието усещането за интимна свързаност със света и личен дълг за опазване на природата“ (с. 7) следва да бъдат доказани ясно и категорично. Възможно е да бъдат посочени религиозни движения, при които науката и разумът са или отхвърлени като несъстоятелни (при някои крайни форми на фидеизъм), или пък са трансформирани в псевдонаучни аргументи, служещи на специфична религиозна платформа или методология (като пример може да бъде взета книгата на Вернер Келер „Библейски събития“ в която има опит чудесата да бъдат свеждани до „научно достоверни“ факти).
4. Липсва ясно изведена хипотеза, която подлежи на доказване в хода на дисертацията, не е открита ясно и обоснована методологията, не е обоснован и изборът на точно определени автори, върху които пада „тежестта“. Липсва заявка на цели и задачи на изследването. (На с. 12 е заявено, че цел е разглеждането на новите религиозни движения като „неструктурирани, динамични и хетерогенни“, само че това означава вмъкване на

предпоставка вместо хипотеза, която тепърва предстои да бъде доказвана в хода на изследването.)

5. Избраната методологическа посока на изследването експлоатира „осъзнатото използване на комбинация от различни концепции“, комбинацията обаче не е систематична сама по себе си и това изисква допълнителни методологически усилия за съизмерване и интегриране в методологически цялостна концепция.
6. Липсва разглеждане на условията за внедряване и развитие на нови религиозни движения у нас (наличието на родни такива е несъмнено), а това несъмнено би дало значителни приноси моменти в дисертационния текст.

Препоръчвам, с оглед на евентуалната преработка на дисертацията в монография, да бъде обърнато внимание на следната литература:

Баркър, А. 1997. *Новите религиозни движения*. София, ИК „Литавра“.

Богомилова, Н. 2005. *Религия, право и политика на Балканите в края на XX и началото на XXI век*. София: Изток-Запад.

Петков, Т. 1998. *Пътеводител за духовните общности в България*. София, ИК „Литавра“.

Ремонд, Р. 2006. *Религия и общество в Европа. Есе за секуляризацията на европейските общества през XIX и XX век*. София: ИК ЛИК.

Серафимова, М. 2005. *Американската религиозност: симфония от различия*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“

Уилсън, Б. 2001. *Религията в социологическа перспектива*. Велико Търново: Праксис.

Фотев, Г. (съст.) 2000. *Съседството на религиозните общности в България*. София: Институт по социология при БАН.

Въпреки изказаните критични бележки и препоръки, смятам, че дисертационният труд притежава необходимите и достатъчни достойнства на завършен дисертационен текст и гласувам ЗА присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Културология – Теория на религиите) на Зорница Петрова Петрова.

София,

20.02.2022

К. Енчев